

Csaba László közgazdász

Tőke nélkül nem megy

Kevés olyan kérdése van korunk gazdaságtudományának, amiben az elmélet és a gyakorlat képviselői olyannyira egyetértének, mint a fenti címben. Mégis, amint konkrétan próbáljuk megfogalmazni a kérdéseket, élesen ellentétes nézetek hallhatók. És mintha *Karl Marx* újjászületésének lennénk tanúi: sok jó szándékú ember álmodozik arról, hogy épp a tőkeelvi kiiktatásával lehetne létrehozni a szabad és emberhez méltó társadalmat.

E jelenség mélyebb okainak megértéséhez segít a Stephanus-díj idei kitüntetettje, *Reinhard Marx* müncheni bíboros érsek, az európai püspökkari konferencia szociális kérdésekért felelős tagjának munkája, *A tőke*, amit a Szent István Társulat *Marx Gyula* elvezetés fordításában tett hozzáférhetővé. A névazonosságra tudatosan rájátszó mű már sokadik kötete a szociológiát és társadalometikát másfél évtizede professzorok és oktatók szerzőnek. De téved az, aki e bevezető alapján egy száraz, sok matematikával terhelt, jogi-társadalomtudományi bikkfanyelvű írtékészre gondol. *Marx* bíboros érdeklődése a gyakorlatból fakad: még trieri segédpüspökként bízták meg a szegénység és a kirekesztettség kérdéseivel a gyakorlatban foglalkozó központ és kutatóhely megszervezésével. A munkáscsaládból származó megbízott gyakorlatiasan és emberközeli módon látott feladatához, kijárt a terepre, és részt vett egyes családok gondjainak áthidalásában. És épp ez látszik meg írásán: miközben a közgazdaságtan, a globalizáció és a szociális állam bonyolult és élesen vitatott elméleti kérdéseit taglalja, sosem téveszti szem elől az élő embert, a mindennapok kérdéseit, úgy, ahogy azt magunk is érzékelhetjük.

És pont ez a lényege annak a keresztény gazdaság- és társadalom-

fölfogásnak, amit *Reinhard Marx* a tisztán üzleti szellem, a tisztán a technokratikus ésszerűség szempontját fetisizáló mai közgazdaság-elméleti fősodor és persze a különféle naiv, utópisztikus elképzelések, mint a környezeti fenntarthatóság szempontjának félreértelmezéséből adódó zéró növekedés hívei ellenében kifejt.

Az alig kétszázhatvan oldalnyi könyv mindjárt az elején – *Marx* levele *Marxhoz* – választ ad arra, hogy miért erősödött fel a piacellenesség a nyugati társadalmakban is, de a szegény országok jó részében is. Azért, mert a tőke – különösen az elmúlt két évtizedben, a szovjet versenytárs kidőltével – egyre inkább hajlamos volt levetkőzni ama társadalmi felelősségét, ami a piac működését civilizáltta, a verseny kimenetelét pedig a vesztesek számára is elfogadhatóvá teszi. Közismert például, hogy az Egyesült Államokban az elmúlt két évtizedben – növekvő termelékenység mellett – az órabérek stagnáltak, míg a felső egy-két százalék vagyona meg-többszöröződött.

E kötet különös vonzereje az, hogy a szegénység és kirekesztettség kérdéséről egyszerre szól az európaiak és a szegény világ szemszögéből. Emlékeztet arra, hogy bizony a legfejlettebb országokban is vannak kirekesztettek, nem is kevesen. A nemzedékek óta segélyből élő bevándorlók – Franciaországtól Hollandiáig – nem éheznek ugyan, de teljesen a társadalmon kívülre szorultak. Semmi köziük a többséghez. Ezért nem meglepő, ha némelykor erőszakos, romboló mozgalmakban, gyújtogatásban vezetik le dühüket. Ismert ez a hazai társadalom peremén tengődőknél, különösen a mélyszegénységben élőknek is. És másfél: nem tehetünk úgy, mint ha a pénzügyi világválság

nem tette volna ismét akut kérdéssé a szegénységet. Növekedni tehát szükséges, de talán még inkább szükséges a lemaradók bevonása a társadalomba és főleg a gazdaság vérkeringésébe.

És itt jutunk el ahhoz a ponthoz, ami a kötetet oly üdítően megkülönbözteti a bajok felsorolásánál és az efölötti sopánkodásnál megálló számos más műtől. *Marx* bíboros – a keresztény szociális tanítás hagyományait fölélesztve – a személyiség, az egyes ember felelősségét és szabadságát helyezi középpontba. Az egyház nem lehet a szabadság ellenfele, a szegényeket az állami osztogatás tárgyainak tekintő, függőségüket fölerősítő törekvések támogatója. E veszély – amit egyébként több magyar szegénységtudató, egykor *Kemény István*, újabban *Szalai Júlia* is kiemelt – elhárítható. Az állami osztogatás helyén az öntevékenységre építő, a helyi adottságokhoz, mi több, az egyes családok, személyek, diákok sajátosságaihoz illeszkedő, vagyis az alulról jövő kezdeményezések jelentik a megoldást.

A szerző kiemeli a célirányos képzés, a folyamatos tanulás és az értékteremtő munka központi szerepét. Emellett azonban óv a közügyektől való elfordulástól. Ellenkezőleg: a szociális piacgazdaság ideájának globális kiterjesztése lehet a megoldás azokra a gondokra, amikkel a világ vezetői a G20 kerekében és más fórumokon hiába küzdenek. Ez – a *Caritas in veritate* pápai buzdításban is megjelenő – gondolat egyszerre felemelő, és értékelési azt a távolságot, ami a tisztán világi gondolkodást e szép normatívától elválasztja. *Marx* bíboros könyve lehet a keskeny pallo, ami a két világot összeköti.

A szerző a Közép-európai Egyetem [CEU] professzora.

Kincünk: a szemét

Régen (és nem is volt az olyan régen) kincseink voltak, ma szemétünk. Dédelgetett, szeretgetett kincseink korábban évtizedekre, sőt egész életünkre szóltak, vagy legalábbis mi úgy szerettük volna. Hittünk benne. Hittünk nekik. Elhittük, hogy velünk maradnak és megtartanak. Általuk, miattuk is tudtuk, kik vagyunk.

Mik vagy még inkább kik voltak ők? Emberek: szülők, testvérek, társak, barátok, költők, írók, tévészek, színészek, de utcák, boltok, kertek, játszótérek, iskolák, hitetek, közösségek, filmek, könyvek, műsorok, hagyományok és szokások is.

Rájuk bízhattuk magunkat, mert ránk bízták magukat: a szívünkben otthon voltak. Bizalmas ismerőseinké váltak, közös titkaink voltak velük, és az évek múlása nem tette unalmassá őket, sőt épp hogy egyre mélyülőnek és értékesnek éreztük a velük való kapcsolatunkat, a hozzájuk fűződő viszonyunkat. Hogy lecserélhetőek, kidobhatóak lennének, teljesen képtelen gondolat volt. Ha elvesztettük őket, az a leggyöröbbs veszteségnek számított, és evidens volt, hogy megőrizzük, továbbvisszük és továbbadjuk mindazt, amit tőlük kaptunk. Hiszen élni segítettek, hiszen azért volt értelme élnünk, amit ők jelentettek, közvetítettek. Én istenbizonyítéknak tartom-nevezem őket, és szeretnék-próbálok hűséges maradni hozzájuk. Bár lassanként mindannyian szemétre kerülnek, vagy már réges-régen ott vannak.

A szemétkben vannak a legnagyobb kincseink. És noha megrettenve állapítom meg ezt, nyilván-

való, hogy én magam is felelős vagyok érte. A világot és a változó társadalmi viszonyokat okolom az ügyben, de cinkos voltam magam is. Vagyok. Az észrevétlen átalakulás fokról fokra bennem is változásokat okozott: csak akkor maradtam hű a kincseimhez, ha jólesett, ha nem került erőfeszítésbe, és csak olyankor, amikor nem keltette fel az érdeklődésemet valami újdonság. Az új szennzációjának nem-egyszer én is bedőltem, sőt valami bennem ma is mindig újra és még újabbra vár. Ez talán nem is bűn: minden reggel új, soha nem volt, bizonyos értelemben hihetetlen és lelkesítő. Minden reggel az öröklét kezdete (ahogyan a *Minden reggel* című francia filmdráma kezdő mondata szól). Az új az, aminek mindig lelkesen nekivágunk, amiben igazán és újra hinni tudunk, s ez óhatatlanul azzal jár, hogy mindaz, amink biztosan van, minimum zárójelbe kerül.

De egyre erősebb a késztetésünk, hogy a szemétkbe dobjuk, végleg megszabaduljunk tőle, tiszta lapot teremtsünk. Egyszer természetesebb, hogy megtehetjük ezt, sőt hogy bölcs, amit teszünk, hiszen nem lenne értelme koloncokként magunkkal hordoznunk a múltat, amely már holt, aktualitását, értelmét, mondanivalóját vesztette.

A világ szemétkültermelésének egyik oka az, hogy nagyon könnyen minősítünk szemétké mindent, hogy nem kezeljük értékükön a javainkat. És hogy végső soron nem kezeljük értékükön egymást. Önmagunkat.

Az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmészeti Világszervezete, a FAO

által végzett felmérések kimutatták: a világ emberi fogyasztásra előállított élelmiszereinek harmada – amely körülbelül 1,3 milliárd tonna – évről évre szemétké kerül.

A szemétkünk rólunk szól, jellemez bennünket. Szinte felfoghatatlan, hogy egy ilyen értelmetlen és bűnös gépezetet működtetünk napról napra, hogy rengeteg élelmiszer már gyártása pillanatában szemétké számíts, s hogy a gyártójának jobban megérheti, ha szemétkre kerül, mint ha megvinnék-megennék. Megdöbbentő az is, hogy amit az egyik ember kidob, abból a másik túlél vagy túlélhetne.

Jó lenne ezt a gondot messzire tolni, nem venni róla tudomást. Ez (hogy ennyi ételt kidobnak) valahol Afrikában vagy Ázsiában történik, az abszurdítások és extrémítások, a képtelen ellentétek vidékein, ahol értelmetlen luxus és kiáltó nyomor él egymás mellett, egymás közvetlen közelében – nyugtatgatnánk magunkat. Ám a jelenség már nálunk, a közvetlen környezetünkben is mindennapos. Az előkelő éttermek kukáiban éhező emberek keresgélnek, és már ezt is meg akarják tiltani nekik. A rossz lelkiismeretű gazdagok haragszanak a szegényekre, mert látszanak. Pedig ehelyett arra lenne szükség, hogy ne vásároljanak pazarlóan, a kukák számára, s hogy ne tekinték szemétké szerencsétlen sorsú embertársaikat. Inkább adják a megvásárolt élelmiszerek harmadát közvetlenül a környékükön élő rászorulóknak.

Kiss Péter

VILÁG-NÉZET katolikus szemmel

A tizenkét csillagos zászló

Huszonöt éve lobog – és hála Istennek, most már nálunk is otthonos – az Európai Unió kék zászlója, körben tizenkét aranycsillaggal. Strasbourgban május 9-én meg is ünnepelték az évfordulót. Az európai egység és együttműködés azonban oly hatalmas politikai, gazdasági, kulturális és vallási – igen, vallási – fejlődés eredménye és mindig új feladatokat előtérő gyümölcse, hogy vele kapcsolatban majdnem mindennek több évfordulója van. A zászlónak és a csillagos címernek is.

Tény, hogy az akkori Európai Közösség kormányfői 1955-ben milánói csúcstalálkozójukon többek között azt is elhatározták, hogy a tizenkét csillagos zászló lesz a hivatalos jelvényük. És 1956. május 29-én *Jaques Delors* elnök ki is tűzte azt a brüsszeli Berlaymont-palotára, hivatali épületére.

Először az Európa Tanács, aztán az Európai Parlament, végül az európai közösség, mai nevén Európai Unió tette magáévá a zászlót. Voltak kísérletek a „modernizálására”, de máig nem változott. Az ezredfordulón már írtunk az eredetéről, de azóta is azt tapasztaljuk, hogy elhallgatják a történetét. Pedig igazi európai és huszadik századi történet. Európai, mert földrészünk szellemi, sőt gazdasági gyökerei sem szakíthatók el a keresztény gyökerektől és éltető hittől. És XX. századi, mert az embertelen diktatúrák egyikének túlélője volt annak az eszköze, hogy az Európai Unió keresztény gyökereinek jelképe lehessen a zászlója is. Miről is van szó?

A zsidó vallású belga *Paul Levi* a vészkorszak idején fogadalmat tett, hogy ha túléli a háború borzalmaikat és a náci üldözést, áttér a katolikus hitre. Megtartotta a fogadalmát. 1949-ben Londonban az Európa Tanács kulturális bizottságának vezetője lett. Hat évvel később pályázatot írtak ki az Európa Tanács zászlójára. *Paul Levi*, amint egy Szűz Mária-szobor előtt elhaladt, megragadta a tizenkét csillagból álló korona Mária feje körül. A kék mennybolt háttérben aranyosan csillogott a restaurált szobor csillagkoronája. *Levi* megnyerte a pályázatot, de nem szőtt ötletének eredetéről.

Honnan ered a Szűz csillagos koronája? A Jelenések könyve tizenkettedik fejezetéből: „Az égen nagy jel tűnt föl, egy asszony, kinek öltözete a Nap volt, lába alatt a Hold, fején tizenkét csillagból korona.” A csillagok tizenkettes száma nyilvánvaló utalás Izrael tizenkét törzsére, Isten népére. A tizenkettes szám sokrétű bibliai jelképe ékesíti az EU lobogóját, jelezve a keresztény gyökérű és jövőjű Európa szellemi-lelki távlatát.

Mit szólnak ehhez az új magyar alaptörvény bevezető hitvallásának liberális, szocialista és zöld bírálói?

Rosdy Pál

Ha csak egyet...

Indulatokat váltott ki a társadalom egyes rétegeiből az a kampány, amelyről lapunk is beszámolt május 15-i számában. A *Minden gyermekre várnak valahol* című írásunkban írtunk arról az összefogásról, amelyben állam és egyház egy emberséges lehetőségként megoldást kínál azok számára, akik nem várt babát hordanak a szívük alatt, ezért örökbefogadásra biztat. A plakáton egy magzat képe és többek között ez a mondat áll: „*Azt is megértem, ha nem vagy még kész rám... De inkább adj örökbe, hadd éljek!*” Az üzenet úgy erős és hatásos, hogy közben nem ítélek, nem akar erőszakkal meggyőzni senkit. Két bajban lévő réteghez szól. A poklokat megjárt meddő házaspárokhoz és a poklokat megjárni készülő nőkhöz, akik nem tudnak, nem mernek gyermeket vállalni. A plakát szép. A plakát jó. A plakát nemes célt szolgál.

Internetes oldalak hozzászólásai és különböző szervezetek reakciói mind arról tanúskodnak, a felhívás olyan lett, mint egy lakmuszpapír. Különböző társadalmi rétegek és szervezetek lelki, szellemi és fizikai állapota és értékrendje színezte tovább. Egyesek úgy értelmezték, hogy az „idejétmúlt és nevetséges” katolikus egyház és a „diktatúrára törekvő” Orbán-kormány ismét meg akarja mondani, mikortól ember az ember, lelkiismeret-furdalást akar okozni nők ezreiben, és nem hagyja a családokat, egyéneket saját belátásuk szerint dönteni életről-halálról. Ezek a hozzászólók azok, akik kritikájukkal most nem a legjobb ajtón kopogtatnak. Mert egy választható lehetőségről van szó. És még a Magyarországon évtizedek óta félreértelmezett és eltorzított liberalizmus-fogalomba is belefér egy életvédő, szabadon választható, humánus cselekedet.

Hozzászólta a témához a PATENT is, amely a nők és a szexuális kisebbségek társadalmi egyenlőségéért munkálkodik. Szerintük ezzel a felhívással a nők önrendelkezési joga ismét csorbul. Csak csendben jegyzem meg, az csöppet sem bántja önértéküket, ha a budapesti négyes-hatos villamos oldalán reklám gyanánt egy hölgy összes öltözete egy eladásra kínált laptop.

Egy másik kritizáló réteg a fentieknél sokkal személyesebb sérelemként élte meg a plakát megjelenését. Ők, azok, akik vállalnának (még több) saját gyermeket. Lélekből készek is rá, de nincs biztos megélhetésük, vagy munkahelyük, vagy lakhatásuk. Számukra az „adj örökbe” egyet jelent egy arculütéssel. Személyes fájdalmaikat meg lehet érteni, szövegértési képességeikkel azonban akad némi gond. Hiszen egyértelmű, hogy ez a kampány azokat a babákat akarja az életre segíteni, akiket saját családjuk nem akarja felnevelni, egy másik viszont igen. Ugyanakkor vitathatatlan tény, hogy azokkal a meg nem születendő gyermekekkel is illene foglalkozni, akiket várna saját család. Csak a családot nem várja biztos megélhetés.

Hogy milyen szélsőséges indulatokat váltott ki e kampány, arra van más példa is, ugyanis akadnak olyanok, akik szerint túl finoman fogalmaz. Ők azzal aggatnák tele a várost: *Ne öld meg a gyereked, nincs jogod hozzá!* Lássuk be, ez a megfogalmazás még ha erkölcsileg helyes is, stílusát tekintve mégsem vihető ki az utcára. De olyanok is vannak, akik azt tartják elfogadhatatlannak, hogy egy magzat szájába adnak kampányoló mondatokat. Ez utóbbi csakugyan izlés dolga.

A lakmuszpapír színeiből azonban olvasni kell. Államnak, egyháznak, nekem, neked, Önnek. Az abortusz-kérdés, akárhogy csűrjük-csavarjuk, mindig felkérik hoz egy sor megoldásra váró problémát, jogos vagy kevésbé jogos, netán jogtalan indulatot. Megmutatja azt is, hogy a baj sokkal nagyobb annál, minthogy magvas konferenciák és okos plakátok orvosolni tudnák. Mégis, ez a kampány, ha csak egy babát megment, ha csak egy gyermekre váró családot teljessé tesz, ha csak egyetlen nőt megvéd az abortusz-tól, megéri.

Koncz Veronika